

MASAL ANLATMA TEKNİĞİ

Doç. Dr. Nilüfer TUNCER

Televizyondaki «Uykudan Önce» programı hakkındaki tartışmalar gerek yayın sırasında, gerekse kaldırılmasından sonra sürüp gitmiştir.

Genellikle tartışılan, sunucudan çok programın içeriğidir. Oysa içerik kadar anlatımın da başarılı ve başarısız yönleriyle tartışılması gerekir. Ancak, toplumumuzda henüz başarılı bir anlatımın ve başarılı bir sunucunun nasıl olması gerektiği hakkında belirgin bir fikir yoktur. Bu amaçla burada masal anlatmanın önemi, teknikleri ve sunucuda bulunması gerekli özellikler üzerinde durulacaktır. (1)

Önce, «masal anlatma»yı geniş kapsamlı bir terim olarak kullandığımızı belirtelim. Bu terim, masal kadar hikâye, roman, biyografi gibi anlatıma uygun türleri de kapsamaktadır.

Masal anlatma, özellikle okul öncesi çağındaki çocukların ilgisini çekmekle birlikte, genelde her yaşta kişilere zeyk veren bir faaliyettir. Ancak küçük çocuklar üzerinde adetâ sihirli bir etkisi vardır. Örneğin, kargaşa içindeki bir grubu derhal sükûnete ve düzene sevkeder; ağlayan bir çocuğun ağlamasını kesmesine; yemek problemi olanın farkında olmaksızın yemeğini bitirmesine yardımcı olur. Ayrıca, küçük çocukların sözcük bilgilerinin artmasını ve düzgün cümle kurmalarını sağlar. Daha büyük çocukların ise okuma arzularını kamçılar; okuma yoluyla öğrenmekte güçlük çektikleri bazı konuları daha çabuk kavramalarına yardımcı olur. Ayrıca iyi anlatılmış masallar sayesinde gerçek değerler, idealler ortaya çıkar; değerli edebiyatın ne olduğu öğretilir.

Masal anlatma her zaman büyükler tarafından yapılmaz. Sıkılganlık kemelik gibi problemleri olan çocuklar tarafından, özellikle kukla gibi bir araç yardımıyla yapıldığında, çocukların bu tür problemlerinin çözümüne de yardım eder. Bütün bu nedenlerden Ötürü masal anlatma, özellikle çocuk

(1) Bu konuda daha geniş bilgi, aşağıdaki kaynaktan sağlanabilir: Ruby Ethel Condiff ve Barbara Webb: Story Telling for You. Yellow Springs. Ohio: The Antioch Press, 1857.

yönünden önemli bir faaliyettir ve anlatıcının seçilmesinde gereken özenin gösterilmesi yararlı olacaktır.

MASAL ANLATICIDA BULUNMASI GEREKLİ ÖZELLİKLER:

Masal anlatıcının öncelikle bazı fizikî özelliklere sahip olması gerekir. Bunlardan birincisi uygun bir sestir. Kişinin sesinde özel bir değişiklik yapmasına («tathlâştırmak» gibi) gerek yoktur. Ancak, burundan gelen, sert, tiz veya monoton seslerin düzeltilmesi gerekir. Kişi kendi sesini, ses bandından dinleyerek değerlendirebilir ve gereken değişiklikleri yapmaya çalışır. İyi bir ses, kontrollü bir nefesle desteklenir. Bunun için karından nefes almak gerekir. Yüzeyden nefes, sesi zayıf ve yorgun yaparak, tizleşmesine neden olur.

İkinci önemli konu, anlatıcının diksiyonudur. Sözcükler açık, net bir biçimde, vurgularına dikkat edilerek söylenmelidir. Özellikle, küçük çocuklar yanlış telâffuzları çabuk kaparlar; sonradan değiştirmek de güç olur. Yöre ağızları, eğer anlatılan hikâye gerektiriyorsa yapılır. Yoksa sadece ilgi çekmek, ya da komik unsur yaratmak için kullanılmamalıdır.

Üçüncü konu vokabüler, yani sözcük bilgisidir. Anlatıcının zengin bir kelime hazinesi olmalı, hikâye veya masalın özelliğine göre sözcük seçilebilmelidir. Örneğin, peri masalları ile destanlarda farklı dil kullanmak gerekir. Anlatıcı, aynı anlamdaki sözcüklerde bile nüans farkı bulunduğunun bilincinde olmalıdır.

Ayrıca değişik yaş gruplarına göre sözcük seçimine de dikkat etmek gerekir. Örneğin, 3 yaşındaki bir çocuğun sözcük bilgisi, 6 yaşındakinden, bu yaştağının ise 10 yaşındakinden çok farklıdır. Çocuğun yaşının ilerlemesiyle sözcük ve kavram bilgisi artar. Masal veya hikâyede geçen ve değiştirilmesine imkân olmayan, ya da çocukların bilmesinde yarar görülen sözcükler, eğer masal içinde bir cümleyle açıklanamıyorsa (Örneğin: «padişah, yani kral», gibi), o takdirde anlatıma geçmeden gerekli açıklamanın yapılması şarttır. Hiçbir zaman anlatımın kesilip, açıklamanın o arada yapılması doğru değildir. Çünkü bu uygulama dinleyicilerdeki masala yönelik yoğunlaşmış ilginin dağılmasına neden olur.

Son olarak anlatıcının görünümü de önem taşır. Görünüm fiziksel güzellik anlamında değildir. Ancak kişinin herşeyden önce rahat olduğu izlenimi önemlidir. Anlatıcı ister oturarak, ister ayakta masalını sunarken, kendi varlığını unutup, anlattığıyla bütünleşmeli, onu yaşamalı ve dinleyicileriyle paylaşabilmelidir. Elbette ki rahat olabilmenin birinci şartı, anlatacağı konuya çok iyi hazırlanmış olmaktır. Bunun üzerinde biraz sonra daha detaylı olarak durulacaktır.

Görünümün bir parçası olan giyim-kuşam abartılmış olmamalı, yani ne çok ciddi (Siyahlara bürünmek gibi) ne de çok havai bir kıyafete bürünmelidir. Kısaca, kıyafette dinleyicilerin ilgisini çalan bir özellik veya aksesuar (Eldiven, takı, çiçek gibi) bulunmamalıdır. Elde mendil, zincir, anahatar, kalem, silgi gibi herhangi bir şeyle oynamak, dinleyicilerdeki ilginin o yöne kaymasına neden olacaktır. Özellikle ellerini bir fazlalık gibi görenler

için cepli bir elbisenin yaran olabilir. Ancak *bu* jestlerin kısıtlanması demek değildir. Doğal el-kol hareketleri hattâ gereklidir. Mimikler de abartılmadığı sürece bulunmalıdır. Unutulmaması gereken nokta, masal anlatmanın dramtizasyon olmadığıdır. Anlatım tiyatroya dönüştüğü zaman, dikkat masalın içeriğinden oynayışa kayar; özellikle çocuklar, anlatıcı beğendikleribir taklid yapmışsa, artık masalın gelişmesinden çok taklidi beklemeğe başlarlar. Bu bakımdan anlatımın sadelik içinde yapılması daha yararlıdır.

Anlatıcı, anlattığı masal veya hikâyeyi yaşadığı zaman, zaten gözdeki pırıltılardan, gülüş ve mimiklerden doğal bir görünüm ortaya çıkacaktır. Ama kişinin kendini tiyatro havasına kaptırmamağa dikkat etmesi gerekir.

ANLATIMA HAZIRLIK :

Masal anlatmanın en önemli kuralı anlatılacakları ezberlememektir; fakat masalı iyi bilmek, aslına ana çizgileriyle bağlı kalarak kendi sözcükleriyle yeniden yaratmak gerekir.

Anlatılacak masalı seçmeden önce, konuyla ilgili bazı sorunların cevaplandırılması gerekir. Bunlar a) Dinleyicilerin niteliği b) Anlatımın amacı c) Anlatılacak yerin özelliği d) Ayrılan zaman gibi anlatımda etkisi olan unsurlardır.

Dinleyicilerin niteliğini incelerken, en önemli konu ortalama yaştır. Okul öncesi çağı çocuğunu peri masalları, hayvan hikâyeleri, folklordan seçilmiş masallar ilgilendirirken, «okul çağı» dediğimiz grubu macera romanları, tanınmış kişilerin yaşam öyküleri çeker. Eğer grup, yetişkin ve çocuklardan oluşan karışık bir grupsa, o takdirde destan, mitoloji veya halk masalları bütün dinleyicilerin ilgisini çeken türler olacaktır.

Üzerinde durulması gereken bir nokta, her masal veya hikâyenin anlatıma uygun olmadığıdır. Örneğin, okul öncesi çağı çocuğunun kitabı olan «Resimli kitaplar» mutlaka gösterilmelidir. Üslubu özellik gösteren yazarların eserleri (Alis Harikalar Ülkesinde, Andersen'in masalları, Eflatun Cem Güney'in halk masalları derlemeleri gibi) mutlaka okunmalıdır. Aksi takdirde güzelliklerinden ve değerlerinden çok şey kaybederler.

Dinleyici grubunun sosyo - ekonomik yapısı ve eğitim durumu, masal seçimine ve anlatıma etki yapan önemli diğer faktörlerdir. Örneğin, bir köy çocuğu ile sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bir çevrede yaşayan şehir çocuğunun bilgi, ilgi ve görgüleri farklı olacaktır. Gerek masalın seçiminde, gerek anlatım sırasında bu hususu gözetmek, en azından kullanılacak kavram ve sözcükleri gözden geçirmek gerekecektir. Aynı titizlik eğitim durumunu dikkate alarak gösterilmelidir.

Bundan başka grubun sayısı ve cinsiyeti—kız, erkek veya karışık—eserin seçiminde etkili olur. Anlatıcı etrafında yarım halka yapmış bir grup en ideal sayılır. En zoru ise, sahnede geniş bir dinleyici kütlesine masal anlatmaktır.

Grubun neden oluştuğu, yani bir amaç dolayısıyla mı masal anlatımına geçildiği (Örneğin 23 Nisan Çocuk Bayramı, Çocuk Kitaplan Haftası, Pre-

veze Zaferi, Sakatlar Yılı vb.) eser seçiminde rol oynayan diğer faktördür. Ayrıca anlatılacak yerin niteliği (Sınıf gibi kapalı bir yerde veya kamp ateşi etrafında, açık havada, konferans salonunda vb.) ile anlatıcıya verilmiş olan süre de dikkate alınması gerekli unsurlardır.

MASALIN SEÇİMİ ve ANLATIM HAZIRLIĞI:

Biraz yukarıda belirtilen hususlar saptandıktan sonra, amaca ve dinleyicilere uygun masalın seçimine geçilir. Anlatıcı eskiden okuduğu veya dinlediği masallarla işe başlayabilir. Ancak, bu masalların artık kendine eski zevki vermediğini de farkedebilir. Bu takdirde bibliyografik kaynakları tarayarak, ya da çocuk kütüphanelerinin koleksiyonlarını karıştırmak suretiyle istediği masalı seçebilir. Ancak son kararı vermeden, en az üç masalı yüksek sesle okumak ve sonunda birinde karar kılmak gerekir. Bu seçim, eliminasyon yoluyla yapılabilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, eserin, önce anlatıcıya zevk vermesi birinci ölçüt olacaktır.

Eser seçildikten sonra çalışma aşamasına geçilir. Tecrübeli bir anlatıcının, hazırlık için günlere dağılmış olarak 6-8 saat hazırlık yapmasına gerek vardır. Hazırlık için kimi anlatıcılar önce bir iki kez sessiz okumayı, sonra sesli anlatıma geçmeyi; kimileri ise başta sesli okumayı, daha sonra zihinden olayları sırasıyla geçirmeyi tavsiye etmektedirler. Bu, kişilerin kendi özelliklerine bağlı bir husustur. Ancak, belli bir sayıdaki okumadan sonra, masalın girişini, önemli olayları, doruk (düğüm) noktasını ve sonucunu belirtir bir anahattın hazırlanması yararlı olacaktır. Anlatıcı, bu anahatta sadık kalarak, kendi sözcükleriyle masalı anlatmaya çalışmalıdır. Bu arada bir ses kayıt cihazı kullanmak iyi olur.

Masalı öğrendikten sonra bir boy aynası önünde prova yapmak yararlı olacak; böylece kişi farketmeden yaptığı gereksiz jest ve mimiklerini görecektir. (Ör.: Elde kalem, zincir vb. şeylerle oynamak, baş sallamak, gözlerini açmak gibi).

Son olarak, takdimden bir gece önce, uyumadan masalın yüksek sesle bir kez daha okunmasının yararlı olduğunu belirtelim.

MASALIN ANLATIMI :

Masalın anlatılacağı gün tecrübesiz bir anlatıcı heyecanlı ve endişeli olabilir; o takdirde esneme ve gerinmenin sinir gerginliğini azaltıcı bir hareket olduğunu hatırlamakta yarar vardır. Ayrıca, dinleyicilere teker teker bakmanın ve onların merakla söylenecekleri beklediklerini görmenin de yatıştırıcı olduğunu belirtelim. Takdime sade bir girişle başlamak, beklenti doğuracak «komik bir hikâyeye anlatacağım» biçimindeki girişten iyidir. Aksi halde beklenti daha büyük olabilir ve anlatıcının masal (veya hikâyesi) yetersiz kalabilir. Masalı anlatırken bir süre sonra anlatıcı kendini masala kaptırır; böylece masal ön plana geçer. Hattâ bittiği zaman anlatıcı bile buna üzülebilir. Anlatıcının başarısı, sade alkışlardan değil, kendisine tekrar anlatması yönünde istek gelmesinden de belli olur. Bazen anlatımın sonunda soru veya

yorumlar olabilir.O takdirde sorular cevaplanmalı, yorumlar dinlenmeli ve ya tartışılmalıdır.

MASAL ANLATICI OLARAK KENDİNİ GELİŞTİRME:

Yukarıda belirtilen hazırlıklar, devamlı anlatım imkânı bulunduğunda, pratik yaparak gelişir. Arasıra yapılan bir anlatımda ise her defasında yeniden bu aşamaları geçmek gerekir.

Anlatım, kişisel yeteneğe son derece bağlı bir faaliyettir. Ancak tekniğini bilmek, yeteneğin daha iyi kullanılmasına hizmet eder. Bu bakımdan iyi anlatıcıları, tekniklerini inceleyerek dinlemek gerekir.

Her anlatıcının kişisel bir kütüphanesinin olması yararlıdır. Ayrıca çocuk kitaplarını listeleyen, özetlerini veren bir antolojinin, iyi bir sözlük ve ansiklopedinin bulunması da gereklidir.

Anlatıcı, anlattığı masallarla ilgili izlenimlerini küçük bir not defterine, gün ve tarih belirterek kaydetmelidir. Bu notlarda, başarılı olduğu yönleri kadar, hatalarını da belirtecektir. Böylece, aynı masalı anlatma durumunda ne yapması gerektiğini daha iyi bilecektir. Aynı zamanda bu kayıtlar, anlatıcı olarak gelişmesinin bir kronolojisini de oluşturacaktır.

Anlatıcı, kendini geliştirdikçe, dinleyicilerinin değişen havalara daha hassas olacak (Örneğin, masalın korku yarattığını mimik ve göz ifadelerinden sezecek) ve anlatımında gereken düzeltmeleri yapabilecektir. Bu bakımdan masal anlatmanın, karşı karşıya (Yüz yüze) yapılmasının gereğini tekrar vurgulayım.

Görüldüğü gibi masal anlatma, bazı tekniklerin bilinmesini ve uygulanmasını gerektiren bir faaliyettir. Başarılı olabilmek için, gereken önem ve zamanın verilmesi şarttır.